

УДК 343.1

Р. В. Лев,
аспірант,
Академія праці, соціальних
відносин і туризму

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТІВ ЗЛОЧИНУ, ЯКІ НАЛЕЖАТЬ ДО ПРАЦІВНИКІВ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

Стаття присвячена висвітленню питання криміналістичної характеристики окремих суб'єктів, які належать до працівників юридичних осіб публічного права. Автором проаналізовано норми чинного законодавства України, судження та твердження різних науковців щодо визначення та розкриття змісту понять: «криміналістична характеристика», «окремі працівники юридичних осіб публічного права», «посадові суб'єкти», «юридичні особи публічного права». Також автором здійснюється узагальнення основних криміналістичних ознак, що притаманні злочинцю – посадовій особі юридичної особи публічного права.

Ключові слова: криміналістична характеристика, окремі працівники юридичних осіб публічного права, посадові суб'єкти (посадові особи), юридичні особи публічного права, основні криміналістичні ознаки злочинця – посадової особи.

Р. В. Лев,
аспірант,
Академія труда, социальных
отношений и туризма

КРИМИНАЛИСТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СУБЪЕКТОВ ПРЕСТУПЛЕНИЯ, ОТНОСЯЩИХСЯ К РАБОТНИКАМ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ ПУБЛИЧНОГО ПРАВА

Статья посвящена освещению вопросов криминалистической характеристики отдельных субъектов, относящихся к работникам юридических лиц публичного права. Автором проанализированы нормы действующего законодательства Украины, суждения и утверждения различных ученых о определении и раскрытии содержания понятий: «криминалистическая характеристика», «отдельные работники юридических лиц публичного права», «должностные субъекты», «юридические лица публичного права». Также автором осуществляется обобщение основных криминалистических признаков, присущих преступнику – должностному лицу юридического лица публичного права.

Ключевые слова: криминалистическая характеристика, отдельные работники юридических лиц публичного права, должностные субъекты (должностные лица), юридические лица публичного права, основные криминалистические признаки преступника – должностного лица.

R. V. Lev,
graduate student,
Academy of Labour,
Social Relations and Tourism

CRIMINALISTIC CHARACTERISTICS OF SUBJECTS OF CRIME RELATED TO WORKERS OF LEGAL PERSONAL RIGHTS

The article is devoted to the issue of the forensic characterization of certain public officials, who belong to the employees of legal entities of public law. The author analyzes the norms of the current legislation of Ukraine, judgments and assertions of various scholars on the definition and disclosure of the content of the concepts: «forensic characteristic», «separate employees of legal entities of public law», «public officials», «legal persons of public law». Also the author makes a generalization of the basic forensic features that are inherent to a criminal – an official of a legal entity of public law.

Key words: *Forensic characteristics, individual employees of legal entities of public law, public officials (public officials), legal persons of public law, the main forensic features of a criminal – an official.*

Належне розуміння, визначення та подальше застосування у кримінальному провадженні криміналістичної характеристики окремих суб'єктів (осіб), які належать до працівників юридичних осіб публічного права відповідно до нових етапів розвитку кримінального судочинства, потреб переосмислення, змін і доповнень теоретичних положень та постулатів, які в подальшому знайдуть своє відображення в законодавчих актах, є однією із нагальних потреб правозастосування. Зокрема, дослідженню підлягають суб'єкти злочину – посадові особи, які належать до працівників юридичних осіб публічного права, а саме керівники та їх заступники, бухгалтери державних та комунальних підприємств, які обвинувачуються у вчиненні злочинів за статтями 191 та 209 Кримінального кодексу України, підслідність яких, частково, відповідно до частини 5 статті 216 Кримінального процесуального кодексу України [1], належить до Національного антикорупційного бюро України.

Тому актуальність теми дослідження зумовлена, з одного боку, прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України, з іншого – необхідністю розроблення та вдосконалення науково обґрунтованих пропозицій щодо реформування та удосконалення криміналістичної характеристики окремих суб'єктів, які належать до працівників юридичних осіб публічного права.

Дослідженням криміналістичної характеристики злочину та криміналістичної характеристики особи злочинця займалися такі вчені, як О. Я. Баєв, Т. В. Авер'янова, Є. П. Іщенко, В. П. Бахін, В. Г. Гончаренко, О. Н. Колесніченко, В. О. Коновалова, Г. А. Матусовський, М. В. Салтевський, М. О. Селіванов, В. В. Тіщенко та інші.

Незважаючи на значне коло наукових праць та наукових досліджень з цієї теми, окремі аспекти розуміння та висвітлення тематики щодо криміналістичної характеристики окремих суб'єктів – посадових осіб, які належать до працівників юридичних осіб публічного права, залишаються актуальними в умовах сьогодення.

Таким чином, є нагальна потреба у вивченні, визначенні та впровадженні терміна та роз'яснення «криміналістичної характеристики окремих посадових осіб, яких відносять до працівників юридичних осіб публічного права», «окремі працівники юридичних осіб публічного права» в Кримінальному кодексі України та Кримінальному процесуальному кодексі України.

У криміналістичній науці до змісту криміналістичної характеристики, як правило, включають такі елементи: систему відомостей про певні види злочинів, ознаки суб'єкта злочину (особи злочинця), його мотиви, предмет посягання, обстановку, злочинні способи, які мають значення для виявлення і розкриття таких діянь криміналістичними засобами, прийомами та методами.

Одним із основних елементів криміналістичної характеристики будь-якого кримінального правопорушення є дані (інформація) про особу (суб'єкта), яка його вчинила, оскільки реалізація, вчинення кримінального правопорушення неможлива без участі людини, яка вчиняє злочинну діяльність.

Відповідно, дослідження криміналістичної характеристики окремих суб'єктів-посадових осіб, у нашому випадку це керівники державних та комунальних підприємств, які належать до працівників юридичних осіб публічного права, обумовлене потребами сьогодення та дослідження цих аспектів як у науці, так і в практиці.

При цьому хотілося б дослідити визначення терміна «окремі працівники (посадові особи) юридичних осіб публічного права». Зауважимо, що цей термін не закріплений на законодавчому рівні в Україні, і це визначення відсутнє в законах України та інших нормативно-правових актах.

Проаналізувавши нормативну базу, можемо зазначити, що спроби закріпити на законодавчому рівні термін «окремі працівники (посадові особи) юридичних осіб публічного права» були. Народними депутатами України, а саме: К. В. Матейченко, Ю. В. Тимошенко, Ю. П. Савчук, А. Л. Вітко, І. І. Мельничук, О. С. Барна, Р. М. Сольвар – було запропоновано внести зміни до Закону України «Про запобігання корупції» щодо визначення поняття посадових осіб юридичної особи публічного права (законопроект від 19.01.2017 № 5672), в якому статтю 3 пропонувалось доповнити Приміткою такого змісту: «1. Під посадовими особами юридичної особи публічного права розуміються особи, які займають постійно чи тимчасово в юридичній особі публічного права посади та здійснюють встановлені для цих посад повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом чи повноважною особою юридичної особи публічного права, судом або законом» [4].

Також Національним агентством з питань запобігання корупції 20.03.2017 надано роз'яснення щодо визначення суб'єктів декларування – посадових осіб юридичних осіб публічного права, в якому зазначено, що під «посадовими особами юридичних осіб публічного права» (відповідно до підпункту «а» пункту 2 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції» [2] потрібно розуміти працівників юридичних осіб публічного права, які наділені посадовими повноваженнями здійснювати організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції) [5].

На нашу думку, визначальним у цьому визначенні є саме обсяг функцій (обов'язків), покладених на окремих працівників (посадових осіб).

Однак при цьому для визначення криміналістичної характеристики окремих посадових осіб (працівників) юридичних осіб публічного права нам необхідно також дослідити поняття та сутність «юридичних осіб публічного права».

Відповідно до абзаців 3, 4 п.1 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво» організаційно-розпорядчі обов'язки – це обов'язки зі здійснення керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності. Такі функції виконують, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних чи приватних підприємств, установ і організацій, їх заступники, керівники структурних підрозділів (начальники цехів, завідувачі відділів, лабораторій, кафедр), їх заступники, особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконроби, бригадири тощо) [3].

Адміністративно-господарські обов'язки – це обов'язки з управління або розпорядження державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такі повноваження певного обсягу є у начальників планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, завідувачів складів, магазинів, майстерень, ательє, їх заступників, керівників відділів підприємств, відомчих ревізорів та контролерів тощо [3].

Згідно з пп. а) п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» можна визначити, що посадові особи юридичних осіб публічного права прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування і які не зазначені у пункті 1 частини першої статті 3 цього Закону, а також особи, які входять до складу наглядової ради державного банку, державного підприємства або державної організації, що має на меті одержання прибутку [2].

Таким чином, досліджуючи цю проблематику, нам хочеться охарактеризувати, що окремі працівники юридичної особи публічного права – це посадові (службові) особи юридичної особи публічного права, які перебувають з юридичною особою в трудових відносинах та постійно або тимчасово обіймають посади, наділені посадовими повноваженнями здійснювати організаційно-розпорядчі та/або адміністративно-господарські функції від імені такої юридичної особи, остання яка діє від імені держави або органів місцевої влади, та які функціонують на підставі вимог встановлених у Законі України, іншому нормативно-правовому акті України, Статуті (Положенні, Порядку) такої юридичної особи.

При цьому вважаємо, що відсутність визначення терміна «окремі працівники юридичних осіб публічного права» на законодавчому рівні викликає дискусії у науковій правовій літературі щодо поняття сутності такого терміна та його застосування, але, на жаль, сьогодні не приділяється належної уваги як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями.

З метою встановлення основних ознак криміналістичної характеристики особи злочинця, який вчиняє злочини за статтями 191 та 209 Кримінального кодексу України, було досліджено вирок судів України, ухвалені (постановлені) в період 01.01.2017–21.09.2018 за ознаками злочинів, передбачених статтями 191, 209 Кримінального кодексу України.

Так, згідно з відомостями з Єдиного державного реєстру судових рішень [6] за період 01.01.2017–21.09.2018 за ст. 191 Кримінального кодексу України судами України було

ухвалено (постановлено) 77 вироків. Під час дослідження кожного вироку за вказаний період виявилось, що із 77 вироків за статтею 191 Кримінального кодексу України наявні 54 вирокі, із них у поєднанні зі статтею 209 Кримінального кодексу України наявні лише 9 вироків. При цьому вироків стосовно окремих працівників (посадових осіб) юридичних осіб публічного права за ст.191 Кримінального кодексу України в Реєстрі наявно лише 13, а в поєднанні зі ст. 209 Кримінального кодексу України взагалі відсутні.

З аналізу зазначених 13 вироків можна узагальнити, що суб'єктами злочину за статтею 191 Кримінального кодексу України в період з 01.01.2017 до 21.09.2018, стосовно яких було ухвалено вирокі, були особи, які займали посади: керівника, заступника керівника державних та комунальних підприємств, начальника, заступника начальника управління та відділів державних та комунальних підприємств, головного бухгалтера державних та комунальних підприємств.

При цьому за злочинами, які вчинялися за ст. 191 Кримінального кодексу України жінками, – 5 вироків (38,5 %), чоловіками – 8 вироків (61,5 %).

Нами також звернуто увагу на те, що за п'ятьма вирокіми щодо суб'єктів злочину – жінок лише одна особа з п'яти мала вищу освіту, натомість щодо восьми вироків за чоловіками, то шестеро із них мали вищу освіту.

Крім того, якщо брати до уваги ставлення осіб до вчиненого злочину, то 10 осіб (77 %) не визнали себе винними, 1 особа (1,3 %) визнала вину частково, а 2 особи (15,4 %) – цілком визнали вину. Отримані результати підтверджують, що суб'єктам злочину притаманна така особливність, як повне заперечення факту вчинення злочину.

Також для цього виду злочинів не є характерним рецидив, оскільки лише 2 особи (15,4 %) були судимі, а 11 осіб (84,6 %) не мали судимості.

Крім того, варто зазначити, що з появою в Україні Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ) детективами НАБУ набагато більше стало розслідуватися злочинів та передаватися до суду обвинувальні акти, зокрема щодо злочинів, вчинених окремими працівниками юридичних осіб публічного права, в тому числі за стст. 191 та 209 Кримінального кодексу України.

Так, з Реєстру справ, переданих до суду НАБУ за 2016–2018 роки за статтями 191, 209 Кримінального кодексу України, щодо посадових осіб юридичних осіб публічного права до суду першої інстанції було скеровано 33 обвинувальних акти [7].

Отже, необхідно зазначити, що в Українському законодавчому полі є досить багато прогалин. Це вказує на недостатність вивчення, аналізу й узагальнення поняття та сутності такого терміна, як «окремі працівники юридичних осіб публічного права». Зазначений термін є новим для вітчизняного законодавства. Відсутність єдиної концепції щодо правової природи та сутності цього визначення свідчить про недосконалість вітчизняного законодавства та необхідність на законодавчому рівні закріплення та розшифрування цього поняття як у Кримінальному кодексі України, так і в Кримінальному процесуальному кодексі України. При цьому в умовах сьогодення криміналістична характеристика окремих суб'єктів (посадових осіб) юридичних осіб публічного права під час розслідування злочинів має досить вагоме значення, оскільки є потужною інформаційною базою, яка зможе надати багато відповідей та суттєво допомогти під час розслідування злочинів, вчинених зазначеними вище суб'єктами, та здійснити необхідні заходи для попередження їхнього вчинення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс] // Сайт ВР України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Про запобігання корупції: Закон України : від 14.10.2014 № 1700-VII [Електронний ресурс] / Сайт ВР України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> .
3. Про судову практику у справах про хабарництво : Постанова Пленуму Верховного суду України : від 26.04.2002 № 5 [Електронний ресурс] // Сайт ВР України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02> .
4. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» (щодо визначення посадової особи юридичної особи публічного права) : проект Закону України від 19.01.2017 № 5672 [Електронний ресурс] // Сайт ВР України. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH4DK00B.html .
5. Роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції щодо визначення суб'єктів декларування – посадових осіб юридичних осіб публічного права : від 20.03.2017 [Електронний ресурс] / Сайт НАЗК. – Режим доступу : https://nazk.gov.ua/sites/default/files/rozyasnennya_uuopp_na_zaminu_24.03.docx.pdf .
6. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Page/1>
7. Реєстр справ переданих до суду НАБУ [Електронний ресурс] // Сайт НАБУ. – Режим доступу : <https://nabu.gov.ua/reestr-sprav>